

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ЧАСТНОПРАВНИ НАУКИ“

Автореферат към дисертационен труд на тема:

„МЕДИАЦИЯТА В БРАЧНИТЕ ОТНОШЕНИЯ“

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“
в професионално направление 3.6. „Право“
/Гражданско и семейно право/

на

Юлия Бранимирова Раданова

Научен ръководител:
Доц. д-р Гергана Василева Боянова

гр. София
2019 г.

Дисертационният труд е предварително обсъден и предложен за защита на заседание на Разширения катедрен съвет на катедра „Частноправни науки” на Юридическия факултет на Университетът за национално и световно стопанство, проведено на 04.12.2019 г.

Дисертацията съдържа 206 стр., структурирани в 5 глави, увод и заключение, и 7 стр. литература, включваща 108 заглавия.

Публичната защита ще се състои на 26.02.2020 г. от 15:00 часа на открито заседание на научно жури в състав:

1. Проф. Д.н. Георги Стефанов Иванов
2. Доц. д-р Анета Методиева Антонова
3. Доц. д-р Петя Стефанова Неделева
4. Доц. д-р Иван Цветанов Иванов
5. Доц. д-р Гергана Василева Боянова

Материалите по защитата са на разположение на интересувалите се в библиотеката на Юридическия факултет на Университетът за национално и световно стопанство.

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА 1: Медиация – същност, историческо развитие и сравнително-правен анализ

I. Същност на процеса по медиация.

1. Характерни особености на процедурата по медиация.

- 1) Предварителна подготовка.
- 2) Въвеждане в процедурата, обяснение на принципите и ръководните начала на процеса.
- 3) Встъпителни думи на страните.
- 4) Процес на събиране на факти.
- 5) Обособяване на основните спорни въпроси между страните.
- 6) Изграждане на план за протичане на медиацията.
- 7) Индивидуални срещи.
- 8) Генериране на възможности за решаване на конфликта.
- 9) Сверка с действителността на генерираните възможности за намиране на решение.
- 10) Преговори и установяване на работещия за страните модел на решение.
- 11) Споразумение.
- 12) Приключване на процеса.

2. Определение за медиация.

II. Отграничение на медиацията от други сходни явления.

1. Медиация и съдебно производство.
2. Медиация и арбитражно производство.
3. Медиация и посредничество при водене на преговори.

III. Историческо развитие на медиацията.

1. Възникване на процеса по медиация.
2. Развитие на медиацията в модерната епоха до наши дни.

IV. Сравнително-правен анализ.

1. Великобритания.
2. Австрия.

3. Германия.
4. Турция.
5. Китай.
6. Италия.
7. Франция.
8. Норвегия.
9. Скандинавия.

ГЛАВА 2: Нормативна регулация на семейните отношения и приложение на медиацията в тях

I. Нормативна регулация на семейните отношения.

1. Възприятие и историческо развитие на понятието за брак.
2. Определение за брак.
3. Определение за семейство.
4. Развод.
5. Споразумението на съпрузите при развод по взаимно съгласие.
 - 5.1.Нуждата от материализиране на сериозно и непоколебимо съгласие относно факта на прекратяване на гражданския брак
 - 5.2.Нуждата от постигане на съгласие между съпрузите по всички въпроси относно местоживеенето на ненавършилите пълнолетие деца, упражняването на родителските права, личните отношения и издръжката на децата, ползването на семейното жилище, издръжката между съпрузите и фамилното име
 - 5.3.Необходимостта споразумението да отговаря на най-добрия интерес на детето
6. Родителски права.
 - 6.1.Принудително изпълнение на постигнатото споразумение за съвместно упражняване на родителските права.
 - 6.2.Относно местоживеенето на детето и пътувания на детето в чужбина.

II. Понятие за семейно правосъдие.

III. Медиация в семейните отношения. Определение.

1. Определение за семейна медиация.
2. Стандарти и принципи за водене на процедура по семейна медиация.
 - 2.1. Стандарт I: Принципът на себеопределяне на страните в процеса по семейна медиация.
 - 2.2. Стандарт II: Образование, квалификация и допълнителна подготовка на семейния медиатор.
 - 2.3. Стандарт III: Пояснения относно същността на процеса по медиация и оценка на годността на страните за участие.
 - 2.4. Стандарт IV: Неутралност.
 - 2.5. Стандарт V: Пояснение относно дължимите за процеса такси.
 - 2.6. Стандарт VI: Структуриране на процеса по медиация по начин, който предоставя на страните достатъчна информация към момента на вземане на решения.
 - 2.7. Стандарт VII: Конфиденциалност на информацията, разкривана в процеса.
 - 2.8. Стандарт VIII: Най-добрият интерес на детето.
 - 2.9. Стандарт IX: Ситуации, при които е налице насилие или изоставяне на дете.
 - 2.10. Стандарт X: Ситуации, при които е налице домашно насилие.
 - 2.11. Стандарт XI: Спиране или прекратяване на медиацията в случай, че медиаторът не е убеден, че страните разбират и правилно възприемат смисъла и значението на обсъжданите проблеми.
 - 2.12. Стандарт XII: Забрана за заблуждаваща реклама и задължение за предоставяне на достоверна информация от страна на медиатора към широката общественост.
 - 2.13. Стандарт XIII: Задължение на семейния медиатор да поддържа и подобрява квалификацията си.
3. Положителни и отрицателни характеристики на семейната медиация.
 - 3.1. Положителни характеристики на процедурата по семейна медиация.
 - 3.1.1. Структура на процеса.
 - 3.1.2. Парафразирането, обобщението и записването на прогреса, който страните осъществяват в хода на медиацията.

- 3.1.3. Бързината и икономичността на процедурата.
- 3.1.4. Подобрена комуникация между страните.
- 3.1.5. Осъзнаването на нови варианти за решение на конфликта на база изменената перспектива на страните.
- 3.1.6. Охраняване интереса на детето от страна на медиатора.
- 3.2. Отрицателни характеристики на процедурата по семейна медиация.
 - 3.2.1. Необходимостта от директен контакт и комуникация с бившия партньор.
 - 3.2.2. Недостатъчното разбиране на приложимата правна рамка.
 - 3.2.3. Принудително изпълнение.

ГЛАВА 3: Медиация по време на брака

- I. Общи специфики на процедурата по медиация по време на брака.
- II. Медиация в брачните конфликти относно имуществените отношения между съпрузите.
 - 1. Имуществени спорове при режимът на СИО.
 - 1.1. Инициране на процедурата по медиация по желание на една от страните и провеждането ѝ в условията на пълна равнопоставеност и доброволност.
 - 1.2. Постигането на пълна информираност относно правната рамка на имуществените отношения между съпрузите.
 - 1.2.1. Приложение на чл. 21 от СК в имуществените отношения на съпрузите.
 - 1.2.2. Приложението на чл. 29, ал. 3 от СК по време на брака или след прекратяването на брака.
 - 1.2.3. Охраняване най-добрия интерес на децата в семейството.
 - 2. Законов режим на разделност.
 - 3. Брачен договор.
 - 3.1. Конфликти в случаите на сключен брачен договор преди брака.
 - 3.2. Конфликти при сключен брачен договор по време на брака.

3.3. Конфликти при сключен брачен договор под отлагателно условие или срок.

III. Имуществени отношения между партньорите при липса на брак.

IV. Медиация при упражняване на родителски права по време на брака.

V. Медиация при спорове по време на брака между съпрузите при разногласия за пътуване на дете в чужбина.

ГЛАВА 4: Медиацията при развод

I. Определение и видове развод.

1. Определение за развод.

2. Видове развод.

2.1. Психологически развод.

2.2. Социален развод.

2.3. Финансов развод.

2.4. Юридически развод.

II. Медиация в процеса по развод.

1. Определение.

2. Фази на процедурата по медиация при развод.

2.1. встъпителна фаза.

2.2. фаза по събиране на информацията.

2.3. очертаване на основаните въпроси и определяне на интересите на страните.

2.4. провеждане на преговори.

2.5. заключителна фаза.

III. Специфики на медиацията в случаите на развод.

1. Равнопоставеност на съпрузите.

2. Домашно насилие.

2.1. Физическо насилие.

2.2. Сексуално насилие.

- 2.3. Психологични/емоционални или други нефизически форми на насилие.
- 3. Наличие на зависимост.
- 4. Душевно заболяване или психическо заболяване.
- 5. Специфики на комуникацията, осъществявана между страните.
- 6. Преговори, основани на интереси в процедурата по медиация при развод.
 - 6.1. Дефиниране на проблема.
 - 6.2. Идентифициране на интересите зад даден конфликт.
 - 6.3. Подредба на интересите по приоритет.
 - 6.4. Генериране на варианти, които адресират дефинираните интереси.
 - 6.5. Комбиниране на част от генерираните варианти в конкретни предложения за спогодба.
 - 6.6. Оценяване на предложенията съобразно интересите и с оглед възможността им за реализация.

IV. Споразумението за развод по чл. 51 от СК.

- 1. Уреждане на имуществените отношения между съпрузите в процедура по развод при наличие на брачен договор.
- 2. Уреждане на имуществените отношения между съпрузите в процедура по развод при липса на брачен договор.

ГЛАВА 5: Медиация в спорове за упражняване на родителските права.

Споделено родителство.

I. Родителски права и задължения и тяхното упражняване.

- 1. Паралелно упражняване на родителски права.
 - 1.1. Историческо развитие на споделеното упражняване на родителски права.
 - 1.2. Чуждестранни законодателни решения относно споделеното упражняване на родителски права.
 - 1.3. Национална уредба на паралелното упражняване на родителски права.
 - 1.4. Определение за споделено родителство.
- 2. Най-добрият интерес на детето.
 - 2.1. Определение за „най-добрия интерес на детето“.

II. Процедура по медиация при спорове относно упражняване на родителски права.

1. Изясняване на всички факти, относими към разкриването на интереса на детето.
2. Установяване на евентуални форми на домашно насилие.
3. Споразумение за паралелно упражняване на родителски права.

III. Медиация между родител и дете. Обезпечаване правата на детето в процеса по медиация. Родителско отчуждение.

IV. Въвеждането на медиацията като задължителна процедура по съдебни дела за упражняване на родителски права.

Изводи и Заключение

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата и обзор на основните резултати в областта

Настоящата разработка е обусловена от липсата на задълбочени изследвания на национално ниво в сферата на медиацията в брачните отношения, което предопределя за нейна основна задача запълването на тази празнина и предложението на конкретни начини за имплементиране на медиацията в семейното правораздаване. Причина за това е и устойчивата тенденция за увеличаване на броя бракоразводни дела, а оттам и на конфликтите, през които семействата преминават. Това засилва и спешната необходимост от изграждането на механизми, съдействащи за осъществяването на тези процеси максимално ефективно и благоприятно както за брачната двойка, така и за общите им деца без иницирането на нови съдебни производства. Темата е подбрана с оглед липсата на специфична нормативна уредба на алтернативните способи за намиране на решение в областта на брачните и квази-брачните отношения. Действащото законодателство следва традиционния модел за съдебно отнасяне на всички спорове, макар допускайки тяхното предварително или паралелно извънсъдебно решаване. В резултат на това обаче се получава едно своеобразно претоварване на съдебната система със силно емоционално заредени семейни спорове, чието окончателно решение е трудно постижимо в съдебна зала. С оглед на това конкретен повод за написване на настоящия труд е необходимостта да бъде направен един критичен анализ на наложените се способи за решаване на семейни спорове, ефектът от тяхното приложение и съпоставката им с водещите световни практики в областта на алтернативното решаване на брачни конфликти. Паралелно с това обаче на основание действащия от 2004 г. Закон за медиацията в страната все по-често се провеждат процедури по медиация в опит за намиране на извънсъдебни решения по редица спорове. Към тях се добавя и засилената дейност на редица центрове по медиация, функциониращи към част от районните и окръжни съдилища в страната. Всичко това може да бъде квалифицирано като новост в начина на функциониране на способите за алтернативи на съдебните решения и обосновава необходимостта от допълнителното им и задълбочено изследване. Настоящият труд е провокиран именно от нуждата за анализ на извънсъдебни способи за намиране на решение, в частност – на медиацията в брачните отношения, и на извеждането на редица предложения за усъвършенстване на тяхното действие.

2. Цели и задачи на дисертацията

Настоящият труд си поставя за задача да изследва медиацията като способ за решение на конфликтите в брачните отношения при отчитане на интересите на партньорите и охраняване на най-добрия интерес на детето. Фактическото съжителство, от своя страна, не е било обект на задълбочено изследване, поради факта, че последното не е нормативно регулирано. Независимо от това е направен паралел между него и брачните отношения с оглед застъпването на становището, че медиацията може да намери приложение спрямо конфликти в двойката и при липсата на сключен граждански брак. На база на това са изведени редица предложения за начина на интегриране на медиацията в семейното правораздаване, обособени са отделните етапи на процеса и спецификите му според типа спор. Паралелно трудът представя и допълнителните средства за установяване и обезпечаване на най-добрия интерес на детето¹ в контекста на процедурата по медиация на родителски конфликт като част от по-широкия обхват на медиацията в брачните отношения.

3. Методология на изследването

В дисертационния труд са използвани предимно:

- **Тълкувателният метод** – използвайки езиково, системно и историческо тълкуване на настоящата нормативна уредба на способите за алтернативно решаване на брачните спорове се цели анализ на приложимото законодателство с цел неговото тълкуване, обособяване на правните връзки между отделните институти на семейното право и медиацията и открояване на потенциала за извънсъдебно решаване на спорове;
- **Сравнително-правният метод** – проучени са редица чуждестранни решения в областта като добри практики, които биха могли да бъдат заимствани и приложени по аналогия в България. Същевременно изследването на разрешенията, дадени в чуждите юрисдикции, е осъществено и с цел цялостно разкриване на начина на уредба на медиацията в страната, който в голямата си част е реципиран от западноевропейското законодателство. В допълнение, именно посредством използвания сравнително-правен метод трудът отправя

¹ Друмева, Ем., Основни права в брака и семейството. Закрила на майчинството и децата. Правна мисъл, № 4/2012, с. 8-9

правят редица *de lege ferenda* предложения за реформиране нормативната рамка в сферата на медиацията и семейното правосъдие.

- **Дедуктивният метод и формално-логическият метод на обобщение** - са друг метод, използван за написването на настоящия труд, на база на които са изложени механизмите, чрез които българското правораздаване може да бъде реформирано чрез допълнителното интегриране на алтернативните способи за извънсъдебно решаване на семейни спорове при отчитане най-добрия интерес на детето.

4. Практическо значение на труда

Разглежданата проблематика в настоящия труд има както теоретично, така и практическо значение. Тя може да представлява интерес за специалисти в сферата на семейното право, в това число действащи медиатори, съдии, адвокати, както и студенти, психолози, социални работници и съпрузи/партньори и родители, преминаващи през конфликти в брачните отношения. Разработката представя основните предизвикателства в управлението на спорове в семейната сфера, тяхното правно измерение и онагледяване на възможните подходи за намиране на решение. Дългосрочната цел на това е приемането на един нов подход в сферата на администрирането на семейните спорове, който да изследва и адресира интересите на всички страни-участници в процеса.

II. КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. ГЛАВА 1: Медиация – същност, историческо развитие и сравнително-правен анализ

В точка I от глава 1 са представени същностните характеристики на процеса по медиация, редом с основните фази, през които той преминава. Представени са определенията за медиация, които нормативната уредба и българската правна доктрина дават²³⁴, които са съпоставени с дефинициите от чуждестранната литература. Паралелно процесът по медиация е представен в следните му няколко основни фази:

² Манев, Маньо „Медиацията и гражданския процес“, 2004г.

³ Неделева, П. „Медиацията – още една възможност за разрешаване на спорове.“ Правен преглед, бр. 1, 2005, с. 62.

⁴ Стайков, И. „Принципи на медиацията“, Правен преглед, бр. 1, 2008, с. 91-100.

- 1) **Предварителната подготовка.**
- 2) **Въвеждане в процедурата, обяснение на принципите и ръководните начала на процеса.**
- 3) **Встъпителни думи на страните.**
- 4) **Процес на събиране на факти.**
- 5) **Обособяване на основните спорни въпроси между страните.**
- 6) **Изграждане на план за протичане на медиацията.**
- 7) **Индивидуални срещи.**
- 8) **Генериране на възможности за решаване на конфликта.**
- 9) **Сверка с действителността на генерираните възможности за намиране на решение. Преговори и установяване на работещия за страните модел на решение.**
- 10) **Споразумение.**
- 11) **Приключване на процеса.**

Всички те са обособени като отделни етапи, преминаването през част от които е задължително при паралелната допустимост на провеждането на друга част от тях. Същевременно всички те следва да бъдат осъществени при спазване на основните принципи на процеса, а именно: неговата неутралност, безпристрастност, конфиденциалност и доброволност, включително и по отношение на евентуалното споразумение, с което медиацията приключва.

На база на това в т. II се предлага едно разширено определение на процеса по медиация като:

конфиденциална процедура при която едно трето, независимо за спора, лице подпомага страните в намиране на взаимоприемливо решение, което в максимална степен отговаря на техните интереси

Негова цел е да се постави ударение върху същностните характеристики на медиацията, съвместявайки наличната нормативна уредба и академични достижения в сферата и отличавайки го от други сходни явления като: *съдебното производство, арбитража и преговорите.*

В т. III е изследвано историческото развитие на института по медиация като е проследено неговото възникване в древните общества през модерни времена до наши

дни. Специално внимание е отдадено на считани за бащи на процеса по семейна медиация – а именно О.Дж. Куглър⁵ и Джон Хайнс⁶ и подходите, чрез които реформират съвременното разбиране за медиация в брачните отношения.

В заключение глава 1 анализира регулацията на процедурата по медиация в редица чужди юрисдикции, сред които изрично внимание се поставя на Великобритания, Австрия, Германия, Турция, Китай, Италия, Франция, Норвегия, Скандинавския полуостров.

2. ГЛАВА 2: Нормативна регулация на семейните отношения и приложение на медиацията в тях

В т. I на Глава 2 е направен кратък обзор на приложимата нормативна уредба в сферата на семейните отношения. Обхванати са понятия като брак, семейство и развод съгласно приложимото законодателство и академичните разработки⁷.

На следващо място е представена уредбата на споразумението на съпрузите при развода по взаимно съгласие като един от способите за прекратяване на брака. Отделно са изложени отделните клаузи, по които страните следва да имат съгласие, като са очертани следните основни моменти:

2.1. *Нуждата от материализиране на сериозно и непоколебимо съгласие относно факта на прекратяване на гражданския брак*

2.2. *Нуждата от постигане на съгласие между съпрузите по всички въпроси относно местоживееенето на ненавършилите пълнолетие деца, упражняването на родителските права, личните отношения и издръжката на децата, ползването на семейното жилище, издръжката между съпрузите и фамилното име*

2.3. *Необходимостта споразумението да отговаря на най-добрия интерес на детето*

⁵Coogler, O.K. (1978) *Structured mediation in divorce settlement: a handbook for marital mediators*. Lexington, MA: D.C. Helath and Company, xv.

⁶Haynes, J. (1981) *Divorce mediation: A practical guide for therapists and counselors* New York: Springer Publishing Company, p. xi

⁷ Чл. -кор проф. д.ю.н. Цанкова, Цанка, проф. д-р Методи Марков, доц. д-р Анна Станева, Ст. Н. с. д-р Велина Тодорова „Коментар на новия семеен кодекс“, София, ИК „Труд и право“, 2009; Ненова, Л. Семейно право – тълкувателен справочник. София, 1990 г., стр.34.; Марков, М. Семейно и наследствено право. Сиби, 2011 г., стр.20; Матеева, Е. Семейно право на република България. София, 2010 г., стр.61.; Цанкова, Цанка „Въпроси на българското семейно право“, *Ius Romanum*, 1/2017; Меворах, Нисим, „Семейно право“, София, Наука и изкуство, 1956, с. 49 и сл.

На последно място глава 2 изследва уредбата на родителските права съгласно нормите на Семейния кодекс. Предложена е дефиниция на понятието „упражняване на родителски права“, с което да бъде обогатено определението, дадено в *Постановление № 1 от 12.11.1974 Г. по гр. д. № 3/1974 г., Пленум на ВС*. Необходимостта от въвеждането на подобен правен термин е обусловен от нуждата за нормативното закрепяне на всички онези елементи, които трябва да бъдат изследвани в хода на всяко медиационно производство при родителски конфликт, подпомагайки правораздаването в сферата и обезпечавайки най-висшия интерес на детето. Допълнително са представени възможностите за принудително изпълнение на споразумението за съвместно упражняване на родителски права и въпросите относно местоживеенето на детето и пътуванията му в чужбина. Всички те са изследвани в контекста на тяхната приложимост в процедурата по медиация.

В точка II е изследвано понятието за семейно правосъдие и начина, по който то е дефинирано в чуждата литература⁸⁹. Прави се *de lege ferenda* предложение за въвеждането му и в българската правна система чрез следното:

„Съвкупност от норми и правила за провеждане на бърз, леснодостъпен и балансиран процес при обезпечен достъп до правна помощ и подходящи форми за решаване на спорове, отразяващи най-добрия интерес на децата и съвместяващи в най-висша степен благо на всеки от участниците“.

Така изложеното определение цели закрепянето на онези ценности, през призмата на които всеки един процес в сферата на семейното право следва да бъде разглеждан. Това на практика означава осъществяването на оценка и извършването на промяна в част от понастоящем функциониращите процедури, така че те да са достъпни, да отговарят адекватно на нивото на ескалация на конфликта между страните и да съблюдават по подходящ начин интересите на участниците, в това число и на децата. Извършването на последното би спомогнало за повишаването на чувството за справедливост у страните, независимо дали по отношение финансовата обезпеченост,

⁸ Barlow, Anne; Hunter, Rosemary C; Smithson, Janet; Ewing, Jan, “Mapping paths to family justice: resolving family disputes in neoliberal times”, London, United Kingdom:Palgrave, 2017, Introduction, p. 6-7.

⁹ Eekelaar, John, Maclean, Mavis “Family Justice: The work of family judges in Uncertain Times”, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2013.

домашната грижа и грижата по отглеждане на децата от брака. За целта се отправя *de lege ferenda* предложение за създаването на специализирани семейни съдилища, които да разглеждат единствено семейни казуси, включително и чрез препращането им към специално създадени за целта центрове по семейна медиация, както и да бъде въведена единна система за проследяване на семейните конфликти, достигащи съдебна фаза с оглед определянето на най-добрите подходи за тяхното решаване. Авторът счита, че това би помогнало за създаването на единен подход за решаване на семейни конфликти, който в максимална степен да гарантира защитата интереса не просто на непълнолетните лица, но и на всеки от останалите членове на семейството.

В точка III на глава 2 се изследват спецификите на семейната медиация и необходимостта от въвеждането на единно работно понятие на процеса чрез дефинирането му като:

„Доброволен и конфиденциален процес, в рамките на който два или повече членове на семейството се опитват да намерят решение на конфликт от семейната сфера посредством помощта на трето, независимо лице – медиатор, чието задължение е да обезпечи провеждането на диалог в една сигурна среда при отчитане на най-добрия интерес на участниците и децата.“¹⁰

Редом с нуждата от дефиниране на процедурата по семейна медиация са изследвани и тринадесетте развити стандарти и модели за поведение от страна на семейните медиатори, изразяващи се в:

СТАНДАРТ I: Семейният медиатор трябва да информира страните, че медиацията се основава на принципа на самоопределяне на участниците и да обезпечи спазването на това правило;

¹⁰ В чуждоезичната литературата съществуват редица определения за процеса по семейна медиация, които могат да бъдат заимствани и при въвеждането на единно такова в България. Пример за подобно определение, което може да бъде заимствано е даденото такова от американската Асоциация на семейни и съдействащи съдилища (The Association of Family and Conciliation Courts, а именно: семейната медиация е процес, при който медиатор – едно трето независимо лице – подпомага решаването на един семеен спор посредством овластяването и постигането на доброволно решение между страните (<https://www.mediate.com/articles/afccstds.cfm>).

СТАНДАРТ II: Семейният медиатор трябва да бъде квалифициран като притежава дължимото образование и е преминал през сертифициращо обучение по медиация;

СТАНДАРТ III: Семейният медиатор разяснява процедурата по медиация на участниците и оценява способността им да участват в процеса преди окончателното решение за инициране на процедурата;

СТАНДАРТ IV: Семейният медиатор е безпристрастен. Той оповестява всички налични и потенциални основания за пристрастие и конфликти на интереси, които са му известни или би следвало да са му известни. Участниците имат право да продължат работа с медиатора в случаите на конфликт на интереси при наличието на писмено съгласие с това. Независимо от наличието на писмено отказване от конфликта на интереси, ако безпристрастността на медиатора действително е компроментирана, последният следва да се отведе от процеса независимо от наличното предхождащо съгласие на участниците;

СТАНДАРТ V: Семейният медиатор трябва изцяло да разкрие и разясни различните такси за услугите си;

СТАНДАРТ VI: Семейният медиатор структурира процеса по медиация, така че участниците да вземат решения единствено въз основа на достатъчно информация и знания;

СТАНДАРТ VII: Семейният медиатор запазва поверителността на цялата споделена в хода на процеса информация, освен ако същият не е длъжен да я разкрие по закон или при съгласието на участниците;

СТАНДАРТ VIII: Семейният медиатор подпомага участниците при определянето на начините за опазване на най-добрия интерес на децата;

СТАНДАРТ IX: Семейният медиатор следи за евентуални прояви на насилие или изоставяне на деца с цел адресиране на това по адекватен начин;

СТАНДАРТ X: Семейният медиатор следи за евентуални прояви на домашно насилие и сигнализира органите на реда при подозрения за наличието на такова;

СТАНДАРТ XI: Семейният медиатор спира или прекратява процеса по медиация, когато има основания да счита, че дадена страна не е в състояние да участва ефективно или при наличието на други непреодолими причини;

СТАНДАРТ XII: Семейният медиатор следва да не използва заблуждаваща реклама или да дава невярна информация с цел убеждение на страните да участват в процеса;

СТАНДАРТ XIII: Семейният медиатор придобива и поддържа високо ниво на професионална компетентност в сферата на медиацията.

На база на тях се предлага да бъде изменена приложимата правна рамка така, че медиаторите, работещи в сферата на семейното право, да преминават през допълнително или надграждащо обучение, предоставящо им нужните познания и практически умения за овладяване на подобни специфични конфликти от семейния свят. В допълнение към това и както бе посочено вече по-горе се препоръчва създаването на единен регистър на семейните медиатори, който да бъде администриран по аналогичен начин на този, по който се води общият регистър от Министерство на правосъдието. Всичко това би имало един изцяло положителен ефект в дългосрочното подобряване на качеството на предлаганите медиационни услуги, респективно – увеличаване на броя на потенциални споразумения, постигнати посредством медиация и не на последно място – подобряване на имиджа на медиацията сред обществеността.

В контекста на това последната точка от глава 2 представя положителните характеристики на процедурата по семейна медиация като откроява следното: структура на процеса, парафразирането, обобщението и записването на прогреса, който страните осъществяват в хода на медиацията, бързина и икономичност на производството, подобрена комуникация между страните, осъзнаването на нови варианти за решение на конфликта на база изменената перспектива на страните, охраняване интереса на детето от страна на медиатора. Редом с това са представени и отрицателни характеристики на процедурата по медиация на брачни конфликти, сред които са отразени необходимостта от директен контакт и комуникация с бившия партньор, недостатъчното разбиране на приложимата правна рамка, липсата на автоматично придаване на изпълнителна сила на постигнатото споразумение.

3. ГЛАВА 3: Медиация по време на брака

Обект на обследване на глава 3 са споровете между съпрузите по време на брака, разгледани единствено в тяхното юридическо измерение, концентрирайки се върху споровете относно имуществените права на съпрузите, начина на упражняване на родителските права и споровете по време на брака при разногласия за пътуване на дете в чужбина.

В т. I е изложена общата специфика на процедурата по медиация по време на брака като онзи специализиран способ, чрез който страните могат да преодоляват комуникационните конфликти, които в дългосрочен план са именно първите предпоставки за влошаване и потенциално разтрогване на брачните им отношения¹¹.

На следващо място изследването се спира върху брачните конфликти относно имуществените отношения между съпрузите, като разграничава споровете на база избрания имуществен режим. Открити са спецификите на процеса според това:

- дали съпрузите инициират процедурата при режим на семейна имуществена общност относно приноса на всеки от тях по чл. 21 от СК и евентуалното определяне на по-голям дял на основание чл. 29, ал. 3 от СК или на основание чл. 27, ал. 2 СК – по време на брака, ако важни причини налагат това;
- дали медиацията е стартирана при законов режим на разделност;
- дали спорът съществува при паралелното наличие на брачен договор според момента на неговото сключване.

Глава 3 разглежда още и имуществените спорове между партньорите при липса на брак, отчитайки липсата на правна уредба на живеещите при режим на квазибрачни отношения. Направени са съпоставки с уредбата, която имуществените отношения на подобни партньори намира в Тълкувателно решение № 1/2016 г. по тълк. дело № 1 от 2016 на ОСНГТК на ВКС и Решение №65/18.05.2015 по дело №7088/2014 на ВКС, ГК, II г.о.

На следващо място глава 3 изследва приложението на процедурата по медиация относно спорове за родителски права в хода на брака, отличавайки ги от тези, възникващи при прекратяването му. Дефинира се ролята на медиатора в подобни процеси и задълженията му, произтичащи от нуждата за осъществяване на

¹¹ Benjamin, M., & Irving, H. H. (1995). Research in family mediation: Review and implications. *Mediation Quarterly*, 13(1), 53_82

самостоятелна преценка на степента до която дадено разрешение отговаря на интереса на детето и е съвместен с него.

Паралелно на това се изследват споровете, възникващи по време на брака, относно разногласията между съпрузите за пътуването на дете в чужбина. Отбелязва се, че разпоредбата на чл. 127а от СК не ограничава страните да отнесат подобен спор към медиатор, като предпоставят неговото съдебно отнасяне единствено в случай на невъзможност за постигане на извънсъдебно решение.

4. ГЛАВА 4: Медиация при развод

Глава 4 стъпва на основата на нормативната дефиниция на понятието развод като отграничава видовете развод с цел осъществяването на по-добра преценка относно етапа в отношенията, през който е най-благоприятно спорът да бъде отнесен към медиация¹². Представени са накратко психологическия, социалния, финансовия и юридическия развод, с цел изследването им от перспектива на тяхното влияние относно постигането на развода.

На следващо място е въведено определение за **медиация в процеса по развод**, като същата е дефинирана по следния начин:

„Процедура, при която съпрузите в случай на прекратяване на брачните отношения чрез развод, с помощта на трето независимо и неутрално лице, имащо необходимата компетентност и квалификация, правят опит да намерят решение на някои или всички от въпросите, които съвместно са си поставили за разрешаване, включително и по всеки от елементите, описани в чл. 51 от СК“

На база горепосоченото определение ролята на медиатора е открито като трето на спора лице, подпомагащо постигането на ефективна комуникация между страните, вдъхвайки увереност в процеса и овластявайки ги да дефинират и изразят конкретните си нужди и интереси, запазвайки фокуса върху най-добрия интерес на децата¹³. От съдържателна гледна точка, ролята на медиатора е да организира плана за провеждане на срещата, да създаде атмосфера за открито споделяне на информация между страните и фокус върху икономическото, правно и психологическо измерение на конфликта; да

¹² Katherine E. Stoner, Using Divorce Mediation: Save your money and your sanity, 2004

¹³ Kenneth Kressel, Divorce mediation: a critical overview, published in 1993 by the New Press, New York.

подпомогне оценяването на действителните шансове в едно евентуално съдебно производство и да тества различни предложения относно алтернативи на спогодба. Последното кратко описание на различните възможности на медиатора в хода на процедурата, обосновава заключението, че по същество последният няма стриктно определена роля, с чието осъществяване да се изчерпват неговите правомощия, а напротив – различните му функции са вплетени в единство и се преливат от една в друга¹⁴.

Редом с това е представена процесуалната правна рамка относно развода по взаимно съгласие и начина, по който медиацията може да бъде вменена в него с цел постигането на споразумението по чл. 51 от СК. Открити са отделните смислови етапи, през които процесът преминава като последните са обособени в следните 5 фази:

4.1 встъпителна фаза

4.2 фаза по събиране на информацията

4.3 очертаване на основните въпроси и определяне на интересите на страните

4.4 провеждане на преговори

4.5 заключителна фаза

За всяка от така представените фази е даден конкретната специфика и смислово значение, което носи за процеса по развод именно с оглед проблематиката му и начина, по който същият може да бъде структуриран посредством съдействието на трето, независимо лице, каквото се явява медиаторът.

Точка III на глава 4 се фокусира върху отделните специфики на процеса по медиация конкретно в случаите на развод с цел открояване на онези аспекти от отношенията между страните, за които медиаторът следва изрично да следи. Сред тях е открояна равнопоставеността на съпрузите, предполагаща недопускане на ситуация, от която да е очевидно, че една от страните притежава достъп до ресурс или упражнява влияние, което е в ущърб на другата. Внимание е обърнато на актовете на домашно насилие като е направена съпоставка с развитите в някои юрисдикции механизми за

¹⁴ Поради това и много често в САЩ например се приема, че в процедурата по медиация е допустимо страните да отнесат всичките си строго правни въпроси към съвместно определен адвокат, чието ограничено участие да бъде фокусирано единствено и само върху предоставянето на правен съвет относно правното разрешение по даден проблем без да защитава правата на която и да е от страните. Последното се базира на разбирането, че основен приоритет на медиатора при провеждане на процеса следва да бъде реструктурирането на семейството и на практика създаването на две семейни единици от една.

предварителна оценка на евентуалните прояви на агресия и е предложено определение за домашно насилие, което да намери своето проявление в контекста на медиационното производство, което се определя като:

„Всяко действие или бездействие, осъществено от член на семейството, което има за последица лишаването на друг член на семейството от конституционно гарантираните му права или свободи или накърнява правото му на избор или възможността му за постигане на оптимално личностно развитие“.

На база изложеното определение са представени различните видове насилие, които следва да бъдат отчитани от страна на медиатора, а именно: физическо, сексуално, психологическо/емоционално, насилието спрямо дете. Изложени са характеристиките на всеки вид насилие и действията, които следва да бъдат осъществени от медиатора в случай на установяването им. Специално е обърнато внимание и на случаите на наличие на зависимост и/или душевно или психическо заболяване. Те са представени на фона на изрично изследваната за целта специфика на комуникация, осъществявана между съпрузите в хода на развода.

На следващо място, глава 4 представя някои от основните постулати относно воденето на преговори основани на интересите в контекста на процедурата по медиация в случаите на развод. Изложени са някои от водещите техники, приети от Уилям Ури и Роджер Фишър и застъпено за първи път в книгата им *Getting to Yes: Negotiating Agreement without Giving in* (1984) (*Да достигнем до: Да постигнем споразумение без да се подадем*).¹⁵ На база на това са уточнени конкретните етапи, които следва да бъдат отчитани от участниците, които са обобщени от следното:

- **Дефиниране на проблема** – изложено е становището, че като част от тази фаза следва да бъде отделено спорното от безспорното и да бъдат открити най-често срещаните въпроси по които съпрузите имат разногласие, а именно: начина на упражняване на родителските права (в случай, че от брака имат деца), имуществените отношения между страните (включително делбата на общо притежаваното имущество, изплащането на налични кредити или други облигационни задължения, поети солидарно от двамата съпрузи), въпроси,

¹⁵ Превод на автора.

свързани с издръжката на един от партньорите или семейното жилище (при налично такова);

- **Идентифициране на интересите зад даден конфликт** – тази фаза предполага засиленото обследване на интересите на всеки от съпрузите зад дадена позиция и точната им идентификация с оглед пристъпването към следващата фаза от процеса, която включва генерирането на потенциални решения;
- **Подредба на интересите по техен приоритет** – представена е значимостта и нуждата от подредба по степен на значимост на всеки от вече генерираните интереси на страните с цел последващ анализ и оценка на степента до която дадено примерно разрешение би го задоволило;
- **Генериране на варианти, които адресират дефинираните интереси** – тази фаза е обособена с оглед необходимостта потенциалните разрешения, подлежащи на последваща оценка и подбор за включването им в споразумение между страните да бъдат оценени именно на база степента им на удовлетворяване на даден интерес на насрещната страна;
- **Комбиниране на част от генерираните варианти в конкретни предложения за спогодба** – в процеса именно на подобно групиране могат да се отделят онзи набор от решения, които не отразяват или единствено частично отчитат интересите само на един от съпрузите, от тези, които открояват интересите и на двете страни. Тук именно се оформят (изменят) и предложенията, които да сформират споразумението по реда на чл. 50 във връзка с чл. 51 от СК.
- **Оценяване на предложенията съобразно интересите и с оглед възможността им за реализация** – развита е концепцията, че всяко споразумение следва да бъде основано на обективни критерии и в максимална степен да отразява интересите на всеки от съпрузите при паралелно осъществена сверка на действителността¹⁶.

Редом с изложеното са представени и редица други способи, които следва да бъдат налице и съблюдавани от страна на медиатора като: събирането на допълнителна информация с оглед пълното и точно установяване на обективната действителност; насочване на страните за правно мнение на адвокат или съвместно изискване за становището на юрист с цел преодоляване на евентуални различия в интерпретацията на

¹⁶ Katherine E. Stoner, *Encountering difficulties in mediation: breakdowns, detours and exits, Using Divorce mediation*, Nolo.

приложимата правна рамка към конкретните специфики на казуса; поставяне на всяка от страните на мястото на другата с оглед промяната на възприятията и оценката, която страните дават на даден въпрос; обезпечаване на баланс на силите между съпрузите в резултат на намесата на медиатора¹⁷. В обобщение на всичко това глава 4 се фокусира върху самото споразумение относно развода, което впоследствие подлежи на утвърждаване от страна на съда с цел завършване на фактическия състав на развода. Представени са освен задължителните елементи по чл. 51 от СК и допълнителните такива, които подлежат на обследване в хода на процеса по медиация. Сред тях са открити следните:

- 1) Разпределението на имуществените права между страните – делба на налично движимо, недвижимо имущество, дялово участие в общи дружества и други;
- 2) Поемането на общите дългове и начина на обслужването им в бъдещето;
- 3) Начинът, по който дяловете на страните ще бъдат уравнени;
- 4) Уговорки, свързани със споделено родителство (в случай на уговорено такова) и подробно уреждане на правилата;
- 5) Застраховки живот, които съпрузите са имали в полза един на друг;
- 6) Завещателни разпореждания, направени по време на брака в полза на единия или другия съпруг;
- 7) Евентуален данъчен ефект, възникващ във връзка с подписаното споразумение и начина за оптимизацията му;
- 8) Неустойки или други негативни последици в случай на неизпълнение, на която и да е от клаузите на споразумението;
- 9) Погасяване на разноските, възникващи във връзка с развода, включително всякакви държавни такси, адвокатско и медиаторско възнаграждение;
- 10) Изменение на споразумението – случаи на изменение, обосноваващи промяна на разпоредбите, включени в него.

На база това се извежда и нуждата от следната допълнителна квалификация на семейния медиатор в сферата на правото, добрите психологически познания,

¹⁷ Проф. Трина Грило в „The Mediation Alternative: Process Dangers for Women” (*„Алтернативата медиация: процедури опасности за жените”*), публикувана през 1991 г. в Yale Law Journal, изразява мнението, че е налице вътрешно-присъщ дисбаланс между съпрузите при встъпването им в процеса на медиация.

икономическо разбиране за различните аспекти от процеса по развод и данъчна експертиза.

5. ГЛАВА 5: Медиация в спорове за упражняване на родителските права.

Споделено родителство.

Глава 5 представя тълкуването на понятието „родителски права“ като подчертава липсата на изчерпателно изброен набор от специфични права, задължения и елементи на родителската грижа. Прави се съпоставка с дадените такива разрешения в редица чужди законодателства¹⁸, които също така не въвеждат подробна диференциация и съдържание на родителските права¹⁹, а на родителите са предоставени общите компетенции и пълните прерогативи да вземат всякакви решения по отношение на децата им²⁰.

На база на това се прави допълнително задълбочено изследване на понятието за паралелно упражняване на родителските права. Трудът поставя акцент на историческото развитие на института, изследвайки развитието му в различен социално-икономически контекст. Обект на допълнителен анализ са и различни чуждестранни законодателни решения относно споделеното родителство, на фона на което се представя и националното законодателство относно паралелното упражняване на родителските права. Отчетено е, че най-новата ни кодифицирана уредба предвижда възможност в случаите на развод или конфликт между родителите относно режима на упражняване на родителските права, съдът да може да утвърди такъв²¹, който страните съвместно са уговорили и приели в името на най-добрия интерес на детето и при който те паралелно и по предварително уговорен ред полагат дължимата грижа²². Същевременно е отчетено

¹⁸ Hershman and McFarlane, *Children Law and Practice*, para A51

¹⁹ Children Act 1989, section 3, Великобритания също не предвижда конкретизация на задълженията на родителите, като последните са общо дефинирани като *всички права, задължения, правомощия, отговорности и авторитет, предоставени от закона на родител на дете във връзка с това дете и неговото имущество* („all the rights, duties, powers, responsibilities and authority which by law a parent of a child has in relation to the child and his property“)

²⁰ Katherine E. Stoner, *Using Divorce Mediation: Save your money and your sanity*, 2004

²¹ Цветанов, Ив., Михайлова, М. - Еднолично или съвместно упражняване на родителски права в контекста на тълкувателно дело № 1/2016 г. по описа на ВКС и законопроекта за изменение и допълнение на Семейния кодекс

²² По коренно различен начин е уреден въпросът в чужди законодателства. За пример може да бъде взета правната рамка в Англия, Германия, Франция, Швеция, Австрия, в които законодателно е закрепено, че разводът не променя общността за полагане на упражняването на родителските права и съдът постановява упражняването на родителските права в полза на единия от родителите единствено при възникнало искане

значението на *Тълкувателно решение № 1/2016 по тълк. дело 1 от 2016 г. на Гражданската колегия на ВКС*, с което се утвърждава разбирането, че е допустимо съвместното упражняване на родителските права единствено в случай, че съгласие за това е постигнато извънсъдебно между родителите. Респективно се потвърждава становището, че споделянето на упражняването на родителските права е единствено постижимо извън съдебна зала. *Per argumentum a contrario*, приемането на обратното би дискредитирало изцяло родителската автономия посредством едно недопустимо и необосновано погазване на правото на личен живот и на семейство, без за това да е налице друг, противостоящ интерес от по-висок порядък. В този смисъл прерогативите, които законодателят е предоставил на родителите по силата на чл. 123 от СК, следва да бъдат защитени, включително и от съда, на когото не следва да бъдат придавани компетенции при условие, че не е налице интерес или ценност от друг порядък с преимуществено приложение. *Ergo* може да бъде прието, че съдебната интервенция в ситуации за определяне на начина на упражняване на родителските права е оправдана единствено в случай, че родителите не са постигнали начин да уредят упражняването на родителските си права.

На следващо място, глава 4 предлага приемането на единна дефиниция на понятието за споделено родителство като:

„Споделено родителство е налице, когато двама родители в ситуация на фактическа раздяла или на развод, чрез открита и спокойна комуникация, си сътрудничат при вземане на решения относно отглеждането и възпитанието на общите деца.“

Нуждата от последното се обосновава от факта, че медиацията се явява именно онзи способ за намиране на извънсъдебно решение, посредством който страните могат да постигнат паралелно упражняване на родителските си права като се споразумеят относно начина на отглеждане и възпитание на децата си и който в максимална степен да ограничи негативния ефект от раздялата и да препятства евентуални форми на „родителско отчуждение“²³. Последното се препотвърждава и от съвместното тълкуване с чл. 3 и чл. 13 от Закона за медиацията, създаващи по същество една *iurisdictio voluntaria*, която е в сила единствено след получаване на доброволното взаимно и непоколебимо

в тази насока. Вж. Boele-Woelki, K., Ferrand, F. et al. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses, Antwerp – Oxford: Intersentia, 2004, p. 60.

²³ Гарднер, Ричард. „Съвременни тенденции на развода и родителските права“

съгласие за участие в процеса. Следователно трябва да бъде подкрепено разбирането, че споделеното родителство може да бъде резултат единствено на взаимно съгласие на страните, намиращи се в изострени отношения и иницирането на медиация в тази ситуация би спомогнала за постигането на съвместно упражняване на родителските права.

За осъществяването на последното следва както медиаторът, така и родителите, да бъдат запознати с концепцията за най-добър интерес на детето и как последният следва да бъде защитен при упражняването на родителските права. От особено важно значение е и методологията за определяне на най-добрия интерес на детето. Прави се анализ на начина, по който въпросът е уреден в чужди законодателства предвид факта, че понастоящем СК не дава дефиниция на понятието „най-добър интерес на детето“, а единствена такава може да бъде извлечена при тълкуване на пар.1, т. 5 от Закона за закрила на детето. За основа на подобни критерии са дадени делата *Garska v. McCoy*²⁴ и *Derby v. Derby*²⁵, в които са посочени компонентите, включени в понятието най-добър интерес на детето и които могат да послужат за основа за привнасянето на такива на национално ниво. Излага се становището, че всички те следва да бъдат застъпени в процедурата по медиация в брачните отношения в нейния подвид, засягащ спорове относно упражняване на родителски права. В допълнение към това се представят и редицата други специфики, които процесът включва, а именно:

- **Изясняване на всички факти, относими към разкриването на интереса на детето** – в това число и годините и етапа на развитие на детето; специфични нужди, които детето има; отношенията на детето с всеки от родителите поотделно; отношенията на детето с неговите братя и сестри, баба и дядо и други роднини; начин на отглеждане на детето до този момент и поделянето на ролите; родителският капацитет на всеки от родителите; способността на всеки от родителите да комуникира с другия родител по отношение на съвместната грижа спрямо детето; желанията и предпочитанията на детето; специфики на детето от културно, лингвистично, религиозно и друго естество; комуникацията на детето с всеки от родителите поотделно и с всеки друг близък на детето, независимо дали е от разширеното семейство или не; приспособеността на детето към дома,

²⁴ Garska v. McCoy - 167 West Virginia 59, 278 S.E.2d 357 (1981)

²⁵ Derby v. Derby, Court of Appeals of Virginia, Mar 7, 1989, 8 Va. App. 19 (Va. Ct. App. 1989)

училището и общността му; наличието на насилие (физическо или ментално), както и заплахата за осъществяването на такова, независимо дали спрямо дете или лице спрямо обкръжението му; специфични особености на всеки от родителите и детето, включително и наличието на физическо, ментално или душевно заболяване, всякакви форми на зависимости или специфични нужди; желанието и способността на всеки от родителите да поддържат близки отношения по отношение на съвместното упражняване на родителските права; евентуално налично предходно сексуално насилие.

- Установяване на евентуални форми на домашно насилие спрямо дете и начина за адресирането им.

На последно, но не по значение място, глава 5 анализира споразумението за паралелно упражняване на родителски права като изрично посочва, че последното подлежи на самостоятелно одобрение пред компетентния районен съд по реда на чл. 18 от Закона за медиацията във връзка с чл. 123 и чл. 127 от СК. С това на практика споделеното родителство, макар и да не е уредено нормативно в българското законодателство, косвено намира своя път в правната рамка по семейноправните въпроси.

В заключение глава 5 приключва с кратък анализ на споровете между родители и деца и начинът им на решаване посредством процедура по медиация. Самостоятелно са изведени понятията за „родителски капацитет“ и „родителско отчуждение“²⁶ и начинът им на адресиране от страна на медиаторите. На база на това трудът приключва с отправяне на *de lege ferenda* предложение като процесуална предпоставка по всички дела относно упражняване на родителски права да бъде въведено задължителното провеждане на първоначална информационна среща между страните с участието на медиатор. Последното би способствало за разтоварването на съдебната система от дела с висок емоционален заряд, при паралелно охраняване на най-добрия интерес на детето.

²⁶ Darnell, D. (1998) *Divorce casualties: protecting your children from parental alienation*. Lanham, MD: Taylor Trade Publishing.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

По мнение на докторанта настоящият дисертационен труд съдържа следните научни приноси:

1. Направен е анализ на приложението на медиацията в сферата на брачните отношения като се отправят редица предложения за изменение и допълнение на приложимата правна рамка в насока приемането на редица правни дефиниции и създаването на единен процесуален ред, включващ изричното препращане към медиация при брачни конфликти.
2. Изследвана е методологията за поетапното отнасяне на семейните конфликти към извънсъдебното им решаване посредством извеждането на препоръки за унифицирането и залагането на единен за целта модел. Докторантът счита, че посредством последното практическото приложение на медиацията в България може да бъде увеличено, а оттам – и да подпомогне за цялостното осъществяване на съдебната реформа посредством по-пълна интеграция на извънсъдебните способности за намиране на решение.
3. Докторантът в заключение отправя и следните *de lege ferenda* предложения за изменения в приложимата понастоящем нормативна рамка в сферата на медиацията, които стъпват на основата на изследваните добри чуждестранни практики, и се състоят от следното:
 - 3.1.нормативно закрепяне на следното определение за „**семе́йство**“, което да намери приложение в сферата на семейното право:

„Семе́йство са две или повече лица, свързани по силата на родство, брак или осиновяване, или несвързани лица, които обитават споделено пространство и функционират като обособена икономическа единица“;
 - 3.2.законодателно дефиниране на понятието „**упражняване на родителски права**“, изразяващо се в следното:

„Всички права, задължения, правомощия и отговорности по отношение на детето и неговото имущество, които са предоставени по закон на родителите и които следва да бъдат упражнявани с оглед най-добрия интерес на детето“
 - 3.3.приемане на правна дефиниция на „**споделеното родителство**“, която да бъде прилагана в хода на процеса по медиация:

„Споделено родителство е налице, когато двама родители в ситуация на фактическа раздяла или на развод, чрез открита и спокойна комуникация, си

сътрудничат при вземане на решения относно отглеждането и възпитанието на общите деца.“

3.4.въвеждане на понятието за „**семеино правосъдие**“ като:

„Съвкупност от норми и правила за провеждане на бърз, леснодостъпен и балансиран процес при обезпечен достъп до правна помощ и подходящи форми за решаване на спорове, отразяващи най-добрия интерес на децата и съвместяващи в най-висша степен благо то на всеки от участниците“.

3.5.въвеждане на понятието за „**семеен конфликт**“, който се предлага да бъде дефиниран по следния начин:

„открито или прикрито разминаване и противоречие между потребностите и интересите на отделни индивиди, съставляващи част или имащи отношение към дадена семейна среда, изразяващо се в противопоставяне по отношение на семейноправни въпроси, включително но не само в отношенията между отделните членове на семейството, родителска отговорност и право на лични отношения, отвлечане на дете, мерки за закрила на детето, издръжка за деца и бивши партньори, както и други последици от развод или раздяла от имуществен или неимуществен характер.“

3.6.на база на гореизложената дефиниция за семеен конфликт се предлага да бъде изрично дефинирано и понятието за „**семеина медиация**“, като:

„Доброволен и конфиденциален процес, в рамките на който два или повече членове на семейството се опитват да намерят решение на конфликт от семейната сфера посредством помощта на трето, независимо лице – медиатор, чието задължение е да обезпечи провеждането на диалог в една сигурна среда при отчитане на най-добрия интерес на участниците и децата.“

3.7.създаването на специализирани семейни съдилища, които да разглеждат единствено семейни казуси, включително и чрез препращането им към специално създадени за целта центрове по семейна медиация, работещи по унифицирана методология за решаване на семейните конфликти. Настоящата разработка представя подобна методология за провеждане на семейна медиация, която се предлага да бъде въведена и приложена при извънсъдебното решаване на семейни спорове.

- 3.8. въвеждане на законодателно ниво на критерии относно начина на оценяване на дадено решение като отговарящо или не на най-добрия интерес на детето и приемането на единна методология за изследването на интереса на детето.
- 3.9. изменение на приложимата правна рамка така, че медиаторите, работещи в сферата на семейното право да преминават през допълнително или надграждащо обучение, предоставящо им нужните познания и практически умения за овладяване на подобни специфични конфликти от семейния свят.
- 3.10. създаването на единен регистър на семейните медиатори, който да бъде администриран по аналогичен начин на този, по който се администрира общият регистър от Министерство на правосъдието. Всичко това би имало един изцяло положителен ефект в дългосрочното подобряване на качеството на предлаганите медиационни услуги, респективно – увеличаване на броя на потенциални.
- 3.11. изменение на процесуалните правила за приемане на задължителното провеждане на процедура по медиация като условие за допустимост на подобни искове. Последното, освен че би съдействало за разтоварването на съдилищата от редица емоционално заредени дела, би спомогнало и за намирането на работещи решения за партньорите, като способства за подобряване на отношенията и комуникацията в брака и препятстващи риска от евентуален развод.
- 3.12. предложение за въвеждане като процесуална предпоставка по всички дела относно упражняване на родителски права провеждането на първоначална информационна сесия между страните с участието на медиатор. Последното би способствало за разтоварването на съдебната система от дела с висок емоционален заряд, при паралелно охраняване на най-добрия интерес на детето.

IV. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Договорната клауза за стъпаловидно уреждане на търговски спорове – обхват и практическо приложение - научна конференция на тема – публикация, представена на Научна конференция „Право и бизнес – усъвършенстване на нормативната уредба”, организирана по повод 25 години ЮФ на УНСС под патронажа на Ректора на УНСС проф. д.ик.н. Стати Статев 2016 г.;
2. Актуални проблеми в правната рамка на семейната медиация – публикация, представена на Научна конференция Актуални проблеми на правното регулиране на бизнеса” по повод 80-годишнината от рождението на проф. д-р Любен Караниколов и проф. д-р Емил Златарев и 70-годишнината от рождението на проф. д-р Златка Сукарева;
3. Споделеното родителство – специфики и изпълнимост на спогодбата за съвместно упражняване на родителски права – публикация, представена на VIII-та национална конференция на докторантите в областта на правните науки, организирана от Института за държавата и правото при БАН;
4. Медиацията - развитие на същностните характеристики на процеса през вековете до днес – публикация, представена на Научна конференция „Съвременното място и роля на алтернативните способи за разрешаване на спорове – между традицията и актуалната правна уредба в България и държавите-членки на Европейския съюз”, 9-10.11.2018 г., Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“.
5. Coparenting and mediating the way to its achieve – публикация за списание „Бизнес и право“, УНСС, бр. 2;
6. Законодателно развитие на правната рамка относно упражняването на споделеното родителство – публикация, представена на Научна конференция на тема „Традиция и развитие на законодателството в сферата на икономиката” организирана по повод 50-годишнината от приемането на Наказателния кодекс, 24 октомври 2018 г., УНСС;

7. Някои въпроси относно критериите за най-добрия интерес на детето съгласно Постановление № 1 от 12.XI.1974 г. по гр.д.№ 3/74, Пленум на ВС и необходимостта от тяхното актуализиране в съответствие със съвременното развитие на семейните отношения – публикация, представена на IX-та национална конференция на докторантите в областта на правните науки, организирана от Института за държавата и правото при БАН;
8. Measuring the best interest of a child – an ever increasing challenge before judges, lawyers and mediators – в процес на публикация, представена на 11th International Scientific Conference „Law in business of selected member states of the european union“, University of Economics in Prague.
9. Стандарти за водене на семейна медиация и необходимостта от нормативната им регулация – в процес на публикация, представена на Научна конференция „Конфликтът и неговото разрешаване - юридически, исторически, икономически и психологически аспекти“, 29.11.2019 г., Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“.

V. ЛИТЕРАТУРА

1. Друмева, Ем., Основни права в брака и семейството. Закрила на майчинството и децата. Правна мисъл, № 4/2012, с. 8-9;
2. Манев, М., „Медиацията и гражданския процес“, 2004г.;
3. Неделева, П. „Медиацията – още една възможност за разрешаване на спорове.“ Правен преглед, бр. 1, 2005, с. 62;
4. Стайков, И. „Принципи на медиацията“, Правен преглед, бр. 1, 2008, с. 91-100.
5. Coogler, O.K. (1978) *Structured mediation in divorce settlement: a handbook for marital mediators*. Lexington, MA: D.C. Helath and Company, xv;
6. Haynes, J. (1981) *Divorce mediation: A practical guide for therapists and counselors* New York: Springer Publishing Company, p. xi;
7. Чл. -кор проф. д.ю.н. Цанкова, Цанка, проф. д-р Методи Марков, доц. д-р Анна Станева, Ст. Н. с. д-р Велина Тодорова „Коментар на новия семеен кодекс“, София, ИК „Труд и право“, 2009;

8. Ненова, Л. Семейно право – тълкувателен справочник. София, 1990 г., стр.34.;
9. Марков, М. Семейно и наследствено право. Сиби, 2011 г., стр.20;
10. Матеева, Е. Семейно право на република България. София, 2010 г., стр.61.;
11. Цанкова, Цанка „Въпроси на българското семейно право“, Ius Romanum, 1/2017;
12. Меворах, Нисим, „Семейно право“, София, Наука и изкуство, 1956, с. 49 и сл.;
13. Barlow, Anne; Hunter, Rosemary C; Smithson, Janet; Ewing, Jan, “Mapping paths to family justice: resolving family disputes in neoliberal times”, London, United Kingdom:Palgrave, 2017, Introduction, p. 6-7;
14. Eekelaar, John, Maclean, Mavis “Family Justice: The work of family judges in Uncertain Times”, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2013;
15. Benjamin, M., & Irving, H. H. (1995). Research in family mediation: Review and implications. Mediation Quarterly, 13(1), 53_82;
16. Katherine E. Stoner, Using Divorce Mediation: Save your money and your sanity, 2004;
17. Kenneth Kressel, Divorce mediation: a critical overview, published in 1993 by the New Press, New York;
18. Katherine E. Stoner, Encountering difficulties in mediation: breakdowns, detours and exits, Using Divorce mediation, Nolo;
19. Grillo, T. „The Mediation Alternative: Process Dangers for Women”, Yale Law Journal;
20. Hershman and McFarlane, Children Law and Practice, para A51;
21. Katherine E. Stoner, Using Divorce Mediation: Save your money and your sanity, 2004
22. Цветанов, Ив., Михайлова, М. - Еднолично или съвместно упражняване на родителски права в контекста на тълкувателно дело № 1/2016 г. по описа на ВКС и законопроекта за изменение и допълнение на Семейния кодекс;
23. Boele-Woelki, K., Ferrand, F. et al. Principles of European Family Law Regarding Divorce and Maintenance between Former Spouses, Antwerp – Oxford: Intersentia, 2004, p. 60;
24. Гарднер, Ричард. „Съвременни тенденции на развода и родителските права“;
25. Garska v. McCoy - 167 West Virginia 59, 278 S.E.2d 357 (1981);
26. Derby v. Derby, Court of Appeals of Virginia, Mar 7, 1989, 8 Va. App. 19 (Va. Ct. App. 1989);
27. Darnell, D. (1998) Divorce casualties: protecting your children from parental alienation. Lanham, MD: Taylor Trade Publishing.